
MIGRÁCIÓS TENDENCIÁK EURÓPÁBAN

KOLLER INEZ

Az Európai Parlament évek óta közös bevándorlás- és menekültpolitika kialakítását szorgalmazza, ám egyben fenntartja az egyhangú döntéshozatal gyakorlatát minden bevándorlással kapcsolatos ügyben. Ez rávilágít arra, hogy az 1999-ben, Tampereben tartott csúcson kitűzött cél, mely szerint a közösséget a szabadság, a biztonság és a jog fundamentumai alapján egységes térséggé kell formálni, miért is ítéltetett kudarcra. A kívülről érkező humanitárius vészhelyzet és a belső demográfiai válság előszele már érezteti hatását, mely előbb-utóbb lépéskényszerbe hozza az Európai Uniót (EU). Hogy mégis miért késlekedik a felismerést követő tényleges és hatékony együttműködés? A befogadó uniós országok érdeellentétei akadályozzák a közös szintre emelés lehetőségét, mely érdeellentétek nagyrészt a sokdimenziós migrációs tendenciákban keresendők. Tanulmányom e dimenziók feltérképezésére irányul.

Európa a vándorlás újabb intenzitásával szembeesül a harmadik évezred első évtizedében, melyre a határok átjárhatóságának biztosításával párhuzamosan főként a földrészen belüli, gazdasági motivációjú átrendeződés a jellemző. A korábbi tendenciák sokszínűsége mutatja, hogy a kontinens különböző részei közötti, illetve a tágabb földrajzi kontextusú migrációs útvonalak a húzó és toló tényezők bonyolult összefüggéseinek hatására alakultak ki. A húzó tényezők, vagyis az adott országba való bevándorlás indítékai, mint a gazdasági növekedés és az ezzel járó fokozott munkaerő-kereslet, illetve a magasabb életszínvonal, valamint a toló tényezők, tehát az adott országból való kivándorlást gerjesztő okok, mint a munkanélküliség, szegénység, gazdasági, politikai válság, társadalmi konfliktusok, természeti katasztrófák következtében kialakuló környezeti szűkösség és humanitárius válság egyaránt sajátos migrációs mintákhoz igazodnak. Ezek a minták alakítják az érkezők preferencia-rendjét, mely alapján kiválasztják a célországokat. Nem kizárólag egy szempont, például az életszínvonalbeli körülményeik maximalizálása vezérli azonban a bevándorlók döntéseit, hanem a küldő és a fogadó országok közötti történelmi kapcsolatok, a fogadó államban már letelepedett hasonló kultúrájú, nyelvű, nemzetiségű közösségek léte és végül, de nem utolsósorban a földrajzi megközelíthetőség is döntően befolyásolhatja azt.

MIGRÁCIÓS MINTÁK, ÚTVONALAK

Az egyik legfontosabb, a migrációs útvonalat alapjaiban meghatározni képes tényező a történelmi kapcsolat. Ide tartozik többek között az egykori anyaországok és volt gyarmataik között kialakult viszonyrendszer, melynek jelentőségét az egyes fogadó országokban megtalálható hagyományosan népesebb bevándorló csoportok származása is alátámasztja: így az Egyesült Királyságban az indiai és pakisztáni, Franciaországban a marokkói és algériai, Spanyolországban a nyugat-szaharai, dél-amerikai (ecuadori és kolumbiai), Portugáliában a brazil, a zöldfoki-szigeteki, a mozambiki és az angolai, Hollandiában az indonéz, míg Belgiumban pedig a kongói közösség léte.

Hasonló kapcsolat fűzi a szovjet utódállamokat a mai Oroszországhoz, továbbá ugyanez a történelmi kötődés érvényes Németországra és azon államokra is, melyekben jelentős számú német kisebbség él/él, példaként említve Lengyelországot és Oroszországot, vagy az európai uniós tagországok közé zárt orosz „városállamot”, Kalinyingrádot, mely egykoron a történelmi Poroszország nagyvárosa volt Königsberg néven.

A Németországba, Ausztriába, Svájcba és Svédországba érkező dél-európai és török migránsok első hullámai az 1950-es és 1960-as évek során szintén döntően befolyásolták a később onnan elvándorlók célállomásait. A délszláv válság idején¹ a háború intenzitása és elhúzódása tömeges számú menekültet sugárzott ki nyugati, valamint északi irányba, közülük azonban csak kevesen maradtak Magyarországon és Szlovéniában, többségük a gazdagabb, jugoszláv bevándorló közösséggel már eleve rendelkező Németország, Ausztria és Svájc felé vette útját.

A földrajzi közelség, a történelmi kapcsolatokhoz hasonlóan befolyásolni képes a migrációs útvonalak alakulását. Részben e tényezőnek tudható be a bevándorlók összetételének drasztikus megváltozása Görögország esetében, mely korábban inkább a nyugat-európaiak kedvelt kikapcsolódási „terepe” volt, mára azonban a kelet- és dél-európai útvonalak egyik célállomása lett, főként albán, bolgár, román és grúz bevándorlókkal. Olaszország esetében a szerb, albán és sokféle állampolgárságú afrikai bevándorlók kapcsán ugyanígy beszélünk kell a földrajzi közelség, mint migrációs folyamatokat meghatározó tényező jelentőségéről, s a leküzdhető távolság alapján számít az afrikaiak preferált céljának Spanyolország, valamint Málta is.

Ezen túlmenően a migrációs mintákat egészen sajátos körülmények is alakíthatják: így a Dániában és Svédországban élő irakiak, valamint a Norvégiában meglévő szintén iraki, illetve szomáliai, csecsen és afgán migránsok az Európába tartó me-

¹ Legfőképpen 1991 és 1995 között.

nekülthullámokkal érkeztek, részben a magas szociális háló vonzásának közvetlen, részben pedig a főbb célországok telítettsége és szigorodó bevándorlási politikáinak közvetett következményeként.

MIGRÁCIÓS TÍPUSOK EURÓPÁBAN

Az európai vándorlások korszakokként eltérő típusokban, illetve típusok kombinációjában jelentkeznek. A főbb legális és önkéntes migrációs típusok közé sorolható a visszavándorlás, a nemzetiségi vándorlás, a gazdasági bevándorlás, illetve a családegyesítés. Illegális, de önkéntes formának tekinthető az embercsempészet, törvényes, de kényszeralapú migrációnak minősül a menekültek és menedékkérők vándorlása, míg illegális és kényszerített esetként értelmezhető az emberkereskedelem.²

A második világháborút megelőzően inkább a kivándorlás volt jellemző a kontinensre, 1945 után azonban bizonyos országok kapcsán, főként a korábban gyarmatokkal rendelkező Egyesült Királyság, Franciaország, Spanyolország, Portugália, Hollandia és Belgium esetében megindult egyfajta visszavándorlás. Az elsősorban Nyugat-Európát érintő gazdasági világválság a hetvenes években tömeges méretű visszavándorlásra kényszerítette az íreket és a dél-európai országok bevándorlóit, köztük a spanyolokat, portugálokat, olaszokat, valamint a jugoszláv és török gazdasági migránsokat. A kilencvenes évek elejétől, a szocialista blokk felbomlásának egyik következménye az Oroszországba való visszavándorlás lett, illetve ugyanekkor a Finnországba való visszatelepülés is lendületet kapott a volt Szovjetunió területéről. Tágabb kontextusban Németországba 1990-től napjainkig hétszáz ezres tömeg érkezett Lengyelországból, az egykori Szovjetunió tagállamaiból és Romániából. E példákon kívül még egy jellemző visszavándorlási útvonal említhető Európa kapcsán: a délszláv válság menekültjei térnek vissza otthonaikba, melynek lendületet adnak a nemzetközi közösség célirányos segítő programjai is. E tendencia főként Bosznia-Hercegovinára jellemző, ahol a magas bevándorlási ráta tulajdonképpen a skandináv országokból, Svájcól és főként Szlovéniából visszatelepülőket takarja.

Az első és második világháború békeegyezményeiben megrajzolt országhatárok az esetek többségében figyelmen kívül hagyták a nemzetiségi határokat. Ezt „orvosolandó” többnyire békés, sok esetben azonban erőszakos úton történő lakosságcsere

² Természetesen a migrációs folyamatoknak további önkéntes, vagy kényszer hatására bekövetkező, jogi szempontból legális, illegális, esetleg vitatott megítélésű formái lehetnek, kezdve az életminőség javítási, illetve szakmai fejlődési szándékú vándorlástól a kiteleptésen át az egyoldalú, vagy egyezményes lakosságcsereig.

került sor több közép-európai ország között (elsősorban Magyarország és szomszédjai esetében), valamint 1945 után a németek kitelepítése is lendületet vett a Szovjetunió érdekszférájába került országok területéről. E kormányzati intézkedések azonban „csak” néhány százezer embert kényszerítettek otthonuk elhagyására, a több milliós nemzeti kisebbségek problémáját nem oldották meg, minek következtében, különösen a kilencvenes évek elején megindult a nemzetiségi vándorlás Romániából, Jugoszláviából (majd a későbbi utódállamaiból, főként Szerbia területéről), Szlovákiából és Ukrajnából Magyarország felé, Csehországból Szlovákia irányába és fordítva, valamint Ukrajnából Lengyelország felé. Még ma is hasonló folyamatok zajlanak Bulgáriában, ahonnan az évszázadok során letelepedett török nemzetiségűek leszármazottai vándorolnak át, illetve vissza Törökországba. A délszláv válság lezárása után is folytatódik a nemzetiségi vándorlás a régióban, minek következtében homogénebb etnikai struktúrák jöttek létre a jugoszláv utódállamokban, illetve azok tartományaiban. Végül meg kell említeni a koszovói válság migrációs következményeit is, vagyis az ENSZ fennhatóság alatt álló, azóta függetlenségét kikiáltó autonóm terület szerb nemzeti kisebbségének kivándorlását Szerbiába, különösképpen pedig a Vajdaság területére, mely mindkét térség etnikai struktúráját átírja. Közép-Kelet- és Délkelet-Európára egyelőre ezek a migrációs típusok jellemzőek, a régiók még nem kapcsolódtak be ténylegesen a globális migrációs trendekbe.

Az Európába történő gazdasági bevándorlás első nagy hulláma a második világháborút követő gazdasági fellendüléshez kapcsolható, mely eleinte főként a kontinens déli feléről kiindulva az északi és a nyugati régiók irányába húzta meg a vándorlási útvonalakat. Ebben az időszakban olasz, spanyol, portugál és ír bevándorlók töltötték fel a német, francia, Benelux és angol munkaerőpiacokat. Később Európán kívülre szélesedett ki a nyugat-európai gazdaság fejlődésének migrációs vonzásköre, így az észak-afrikai országok, valamint Jugoszlávia és Törökország is bekapcsolódtak a munkaerőáramlás folyamatába. Németország bevezette a vendégmunkás-rendszert, egyezményeket kötött Olaszországgal, Spanyolországgal, Görögországgal, Törökországgal, Marokkóval, Portugáliával, Tunéziával és Jugoszláviával is. A vendégmunkás-rendszer ugyan időszakos munkát kínált, mégis inkább az állandó letelepedéshez teremtette meg a feltételeket. Németországhoz hasonlóan Ausztria, Hollandia és Svédország is toborzott képzetlen munkásokat a dél-európai államokból. A migrációs háló Észak- és Dél-Európa között 1955-től 1973-ig megközelítőleg öt millió bevándorlót mozgatózott meg. Mindehhez jogi-politikai alapot szolgáltatott az 1957-es Római Szer-

ződés, mely lefektette a munkaerő szabad áramlásának feltételeit az Európai Gazdasági Közösségben.

A hetvenes-nyolcvanas évek új célállomásai, köztük Írország, Olaszország és Spanyolország korábban kivándorló országoknak számítottak. Az első bevándorló hullámok akkor érték el ezen országokat, amikor az észak-európai államok a hetvenes évek első felében megszüntették a dolgozói toborzásokat. Írországban 1971-ben, Olaszországban 1972-ben, Spanyolországban pedig 1975-ben vált tömegessé a gazdasági indíttatású bevándorlás. A két földközi-tengeri ország esetében e beáramlás eleinte inkább az Észak-Európából visszatérőket jelentette. Írország esetében ugyanígy lejártszódot a korábban kivándoroltak visszatelepülése, a két másik országtól eltérően e folyamatot azonban az erős gazdasági növekedés húzó ereje gerjesztette. A nyolcvanas évek végétől mindhárom vizsgált országba a gazdasági bevándorlók újabb tömege áramlott, azonban a hetvenes évtized jellemzőitől eltérően a migránsok zöme már nem visszatelepülő volt, különösen nem Olaszország és Spanyolország esetében, ahová főként az európai közösségen kívüli államokból érkeztek. Példaként említve 1994-ben körülbelül százezer ember vándorolt Olaszországba, s nagyjából harmincezer Spanyolországba, kiknek csupán közel fele volt honi állampolgár, ellenben 40%-uk nem közösségi tagországból érkezett (főként Közép-Kelet-Európából, Afrikából, és Latin-Amerikából), míg az uniós polgárok aránya mindössze 10% körül alakult. Írországban ugyanekkor 55%-ot tett ki a visszavándorló honpolgárok hányada, míg a fennmaradó rész többsége az Unióból, elsősorban az Egyesült Királyságból érkezett, azon kívülről csak az indiai és a pakisztáni bevándorlók aránya volt számottevő.

Az Európai Unió bővülése jelentősen felerősítette a gazdasági bevándorlás kelet-ről nyugatra tartó folyamatát, mely nem sokkal a szocialista blokk összeomlása után, a kilencvenes évek közepén kezdődött, ám igazi lendületet természetesen a 2004-es csatlakozás után vett. Az Európai Unión belüli vándorlás, vagyis a „tizenötök”³ és a integrálódó „tizek”, illetve 2007. január 1-jétől már „tizenkettek”⁴ közötti migráció némileg sarkítva ugyan, de mindenképpen tapasztalható agyelszívást és népességfogyást okozott az újonnan belépő tagországokban, viszont általában gazdasági fellendüléshez vezetett a régiiek között. A legtöbb módosulás nem csupán az arányok

³ Németország, Franciaország, Belgium, Hollandia, Luxemburg, Olaszország, Egyesült Királyság, Dánia, Spanyolország, Portugália, Görögország, Írország, Svédország, Ausztria és Finnország

⁴ Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia, Málta, Ciprus, Románia és Bulgária.

változásában mutatkozik meg, vagyis, hogy egyre több a Kelet-Európából származó bevándorló, hanem azok összetételében is differenciálódás észlelhető. A Romániából elsősorban Spanyolországba, Olaszországba és Franciaországba tartó tömegek számára a nyelvi rokonság gyors „beilleszkedést” tesz lehetővé. Spanyolországban a dél-amerikai (Ecuador, Kolumbia) és észak-afrikai (Marokkó) bevándorlók után a román a legnagyobb betelepült népcsoport. Ők már mind az ibériai országban, mind Olaszországban rendelkeznek nemzetiségi alapon szervezett párttal. A lengyel vendégmunkások a gazdasági válságtól és fokozódó munkanélküliségtől tartó, szigorú korlátozásokat bevezető Németország és Ausztria helyett, főként az Egyesült Királyságban és Írországban „próbálnak szerencsét”. Az újonnan belépő államok vándormunkásainak mozgásterét gátló munkaerőpiaci korlátozások több régi tagországban (Németország, Ausztria, Dánia, Belgium, Hollandia, Luxemburg, Franciaország, Olaszország) még legfeljebb két évig érvényben maradnak, ám bizonyos foglalkozások, ágazatok terén (informatika, egészségügy, építőipar) már most is jelentős engedmények tapasztalhatók, igaz kizárólag az ideiglenes munkavállalók számára.

A gazdasági bevándorlás egyik mellékhatása az egyedül útra kelőket követő második, majd harmadik rokoni hullám, vagyis a családdegyesítés, mely elsősorban a nyolcvanas években vált tömegessé Nyugat-Európában. A régi tagországok egyre szigorodó bevándorlás politikáiban sorra tűnnek fel az állandó letelepedést és az azzal járó családdegyesítést gátló irányelvek, illetve gyakorlati intézkedések.

A kényszermigráció egyre nagyobb problémát jelent Nyugat-Európa számára. Amíg a hetvenes és nyolcvanas években a menekültek⁵ főként Afrikából és Ázsiából származtak, a kilencvenes években a kelet-európai országokból, különösen a volt jugoszláv tagállamokból érkező menekültek⁶ és menedékkérők száma is jelentősen megnőtt. Ez a folyamat főként a korábbi szocialista blokk politikai zavarával, a vasfüggöny leomlásával, a jugoszláv háború kitörésével és a Törökország délkeleti részén eszkalálódó török-kurd összecsapásokkal magyarázható. A szocialista blokk felbomlása és a balkáni háború hatására az 1987-ben még kétszáz ezres nagyságrendű menekültek száma 1992-re hétszáz ezerre nőtt. 1992 táján több nyugat-európai ország is megszigorította a bevándorlás lehetőségét a menekültek és menedékkérők számára. Német-

⁵ Menedékes, menedékkérő: menekült-státuszt csak már a fogadó országba való belépés után igénylő személy, aki mindaddig védelmet élvez az ország területén, amíg nem születik döntés arról, hogy megkapja-e a menekült-státuszt.

⁶ Menekült: az 1951-es ENSZ Menekültvédelmi Egyezmény alapján az a személy, aki faj, vallás, származás/etnikai hovatartozása, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása vagy politikai véleménye miatt jól megalapozott, megtorlástól való félelmében hagyja el országát és nem kíván visszatérni oda.

ország, a legnagyobb európai fogadó ország, még a vonatkozó alkotmányos fejezetet is megváltoztatta annak érdekében, hogy feltartóztassa a menekültáradatot. A módosítás lehetővé tette, hogy a német hatóságok visszaküldjék azokat a menekülteket, akik az EU valamelyik tagállamából, vagy más „biztonságos” országból érkeztek, tehát a jogszabály gátat vetett az Európán belül vándorló menekültek befogadásának, mely gyakorlat elsősorban amiatt alakult ki, hogy a különböző tagországok eltérő juttatásokat kínáltak a menekültek számára, nem egyeztették egymás között a menekültek ellenőrzését, így azok számos esetben visszaéltek a befogadó országok nyújtotta lehetőségekkel (segélyek több helyről való igénylése, kiutalt szálláshelyeik albrétbe adása, munkavállalás engedély nélkül és/vagy menekültsegély mellett stb.). Az imént leírt, egyre több tagállam által bevezetett változások hatására, 1992-öt követően jelentősen lecsökkent a menekültáradat, 1995-ben már „csak” háromszázezeren érkeztek Nyugat-Európába. Persze a jogi szigorításokon túl, a menekültek számának redukálódásában közrejátszott a jugoszláv háború lezárása is.

Az illegális bevándorlók egyik legjellemzőbb csoportjai a roma közösségek, melyek főként Közép-Kelet-Európából indulnak és jelenleg elsősorban a délnyugat-európai országokat tekintik elérendő célpontoknak. Olaszországban sokszor a szervezett bűnözés alanyai és áldozatai is egyben a kolduló romák. Az illegális migrációt fokozó tényezők közé tartoznak a nyugat-európai országok megszigorított bevándorlás és menekült politikái, valamint a schengeni szabályozások is, melyek az Unión belül ugyan korlátlanul szabad mozgást tesznek lehetővé, ugyanakkor viszont a közösség határain kívül „rekedtek” beutazásának megszigorításával is járnak. Az illegális bevándorlók gazdasági menekültként, vagy akár menedékkérő szándékkal is érkezhetnek, önállóan, de akár embercsempészek segítségével is. Napjaink Európát érintő főbb illegális vándorlási útvonalai főként Afrikából, Kelet-Európából és Ázsiából indulnak ki, s a nő-, rabszolga-, valamint gyermekkereskedelmi gócpontok is szintén e térségekben találhatóak. A közép-kelet-európai államok elsősorban tranzitországoknak tekinthetők, azonban a nőkereskedelem a Balkánon (Bosznia-Hercegovinában, Albániában) és Kelet-Európában (a volt szovjet utódállamokban) is virágzik.

AZ ÚJ TREND

Az alábbi táblázat az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezete (ILO – International Labour Organisation) adatbázisának legfrissebb adatai⁷ alapján készült, célja, hogy bemutassa az öt legnagyobb, már letelepedési engedéllyel rendelkező, vagyis legalisan az adott országban tartózkodó bevándorló közösség eredendő származását. A fogadó országokat a tanulmányban az alapján csoportosítottuk, hogy milyen egyezések, illetve átfedések vannak az egyes bevándorló csoportok között.

Célország	Az öt legnagyobb bevándorló közösség állampolgársága (2003)				
Franciaország	Portugália	Marokkó	Algéria	Tunézia	Olaszország
Belgium	Olaszország	Franciaország	Hollandia	Marokkó	Törökország
Hollandia	Törökország	Marokkó	Németország	Egyesült Királyság	Belgium
Luxemburg	Portugália	Franciaország	Olaszország	Belgium	Németország
Németország	Törökország	Jugoszlávia	Olaszország	Görögország	Lengyelország
Svájc	Olaszország	Jugoszlávia	Portugália	Németország	Spanyolország
Ausztria	Jugoszlávia	Törökország	Bosznia és Herc.	Németország	Horvátország
Dánia	Törökország	Irak	Bosznia és Herc.	Norvégia	Németország
Svédország	Finnország	Irak	Norvégia	Dánia	Szerbia
Norvégia	Irak	Szomália	Bosznia és Herc.	Oroszország	Afganisztán
Finnország	Oroszország	Észtország	Svédország	Szomália	Szerbia
Egyesült Királyság	Írország	India	USA	Olaszország	Dél-afrikai Közt.
Írország*	Egyesült Kir.	USA	-	-	-
Spanyolország	Ecuador	Marokkó	Kolumbia	Románia	Egyesült Kir.
Portugália	Zöldfoki-szigetek	Brazília	Angola	Bissau-Guinea	Egyesült Kir.
Olaszország	Marokkó	Albánia	Románia	Fülöp-szigetek	Szerbia és Mont.
Görögország**	Albánia	Bulgária	Grúzia	Románia	USA
Lengyelország	Ukrajna	Oroszország	Németország	Belorusszia	Vietnam
Csehország	Ukrajna	Szlovákia	Vietnam	Lengyelország	Oroszország
Szlovákia	Ukrajna	Csehország	Vietnam	Oroszország	Lengyelország
Magyarország	Románia	Ukrajna	Szerbia	Németország	Kína
Szlovénia	Bosznia és Herc.	Szerbia	Horvátország	Macedónia	Ukrajna
Oroszország	Ukrajna	Kazahsztán	Finnország	Azerbajdzsán	Litvánia

Forrás: ILO Migrációs Adatbázis

*Adatok csak 1999-ből és 2000-ből, valamint csak az Egyesült Királyságból és az Egyesült Amerikai Államokból álltak rendelkezésre.

** Adatok csak 2000-ből álltak rendelkezésre.

⁷ Az adatok 2006 márciusában kerültek feldolgozásra. Az ILO honlapján a legfrissebb adatok 2003-ból származnak.

NYUGAT

Az első csoportot azok a fogadó nyugat-európai országok alkotják, melyek korábban gyarmatokkal rendelkeztek, s egyúttal a második világháború utáni első gazdasági vonzatú bevándorlási hullámba is becsatlakoztak (ide tartozik Franciaország és a Benelux-államok). Valamennyi országban megtalálhatóak e történelmi és gazdasági kapcsolatok manifesztációi a bevándorló közösségekben: lásd észak-afrikaiak és a törökök párhuzamos letelepedését. Rajtuk kívül jellemző még a nagy arányú portugál és olasz jelenlét Luxemburgban és Franciaországban, mely az első, észak-déli irányú gazdasági bevándorlás következményeként értelmezhető. Emellett a szomszédos országok közötti migráció és áttelepedés is szembeötlő méreteket ölt. A második csoportba került Németország, Svájc és Ausztria, melyek a gazdasági bevándorló törököknek és dél-európaiaknak (portugál, olasz, görög, spanyol), valamint a délszláv válság idején menekült volt jugoszláv állampolgároknak adtak otthont. A harmadik csoporthoz tartoznak a skandináv államok, melyek esetében a gazdasági bevándorlás alapján letelepedő törökök és a délszláv válság következtében érkező bosnyákok mellett megtalálhatók egyéb, Európa közvetlen szomszédságán kívülről beáramló csoportok is. Az irakiak, szómáliaiak, afgánok valamennyien menekültként érkeztek Észak-Európába, őket leginkább már a hagyományos befogadó országok telítettsége és a magas szociális háló vonzotta. Finnország kapcsán említendő Oroszország közelsége, de nagyszámú orosz kisebbség él Norvégiában is, ám e közösség jelentős része csecsen származású. A negyedik csoport egyedüli tagja az Egyesült Királyság, ahova továbbra is a volt brit birodalom egykori területeiről érkezik a legtöbb bevándorló, bár a keleti nyitás, elsősorban a lengyelek esetében már érezteti hatását. Az ötödik csoportot az új bevándorló országok alkotják: Írország, Spanyolország, Portugália, Olaszország és Görögország. Írországgal ellentétben, a dél-európai államokra a visszavándorlás ma már nem kifejezetten jellemző, ezen országok napjainkban sokkal inkább az afrikai és ázsiai menekült-útvonalak, valamint a kelet-európai gazdasági bevándorló hullámok célpontjai.

A családgyesítési tendenciák következtében jelentősen növekedett az Európán kívülről érkező, eltérő kultúrájú muszlim bevándorlók száma, akiknek őshonos társadalom szövetétől eltérő közösségi struktúrája megkerülhetetlen politikai, közbiztonsági és szociális problémákat hozott felszínre. Ezek értelemszerűen erős ellenreakciókat váltottak ki a befogadó államok népességében. E folyamatok nyomán a nyugat-európai, individuális értékrendű társadalmakban ismét napirendre került a vallás szerepének átértékelése, a konzervatív erők a vallási-erkölcsi fundamentumok újraélesztésével

kívánják erősíteni az európai társadalmak közösségi erejét. Ezen irányvonal egyelőre marginális szerepet kap a politikai döntéshozók részéről, s valószínűsíthető, hogy az individuális értékek mindaddig uralkodóak lesznek, amíg fennmaradásukat nem fenyegeti reális veszély. Kérdéses azonban, meddig tartható fenn ez az állapot. Az Európai Unió alkotmányának megszövegezésénél a „keresztény” jelző belekerülésének vitája jelzi, hogy mennyire megosztott az európai társadalom e kérdés kapcsán.

A liberális eszmék gyakorlatát (és hosszú távú fennmaradását) veszélyeztető radikális muszlimok ellensúlyozására lehetőségként kínálkozik a kelet-európai nyitás. A régi tagországok azonban egyelőre megosztottak a kelet-európai bevándorló hullám következményeinek megítélésében. A brit, dél-európai és skandináv munkaerőpiacok azonnali nyitása, a német, osztrák elzárkózás, valamint Hollandia és Belgium habozó állásfoglalása az új tagországokból érkezőkkel kapcsolatban, azt jelzi, hogy egyes kormányzatok még mindig tartanak a nagyarányú bevándorlás negatív munkaerőpiaci következményeitől. Miközben Németország a munkaerő túlkínálatától tart, az Egyesült Királyság elsősorban a makrogazdasági mutatókra, a gazdaság fejlődésére alapozza nyitását, míg Hollandia egy erősen leszabályozott rendszer elfogadását tervezi (a holland munkaadók például minimálbér alatt nem foglalkoztathatnak majd bevándorlókat). Jelenleg a legtöbb gazdasági bevándorlót Spanyolország fogadja, ahol az utóbbi öt év során az új európai munkahelyek fele keletkezett. A nyugat-európai államoknak így két társadalmi feszültséggel kell szembenéznük, a társadalmi-kulturális értékeket (és esetenként a közbiztonságot is) veszélyeztető radikális muszlimok szembenállásával, illetve az új, keleti tagországokból érkező gazdasági bevándorlók rohamával, mely társadalmi-gazdasági problémákhoz vezet a munkaerőpiaci verseny kiélezése során.

KELET

Milyen következményekkel járhat a munkaerő fokozott vándorlása az Unió régi és új tagországaiban? A mindenképpen közelebb álló kulturális háttérű bevándorlók megtartására való nyugat-európai törekvés, az EU keleti felében az előreláthatólag huza-mosan fennmaradó kivándorlás kezelésére kényszeríti a kormányzatokat, vagyis saját humánforrási piacok felkutatására, azok megnyitására. A fenti táblázat ötödik csoportjába sorolt közép-kelet-európai országok (Csehország⁸, Szlovákia, Magyarország és Szlovénia) kapcsán egyelőre alacsony az egymás közötti migrációs ráta, azonban a már most is megmutakozó új trendek az eddigi tranzitországokat, Olaszországhoz,

⁸ Euraktív: Csehországba már beköszöntött a szakemberhiány, 2006. szeptember 28.

Spanyolországhoz és Portugáliához hasonlóan bevándorlási célpontokká tehetik. Erre irányuló intézkedések megjelentek már Csehországban, ahol a 2004-es csatlakozás óta egyre erőteljesebb szakemberhiány tapasztalható azokon a területeken, melyek korábban a régi tagországokban számítottak hiányszakmáknak: orvos, jól képzett egészségügyi személyzet, IT-szakember, menedzser, elektromossági, elektronikai és gépészeti szakember. Az Unión kívüli országokból származó bevándorlók csábításának egyik eszköze a célágazatokba érkezők tartózkodási engedélyének gyors megadása. A differenciált bánásmód Magyarországon is életbe lépett 2006-ban, de egyelőre csak a magyar nemzetiségűek letelepedésének megkönnyítése céljából. Mivel a délkelet-európai államokból a migránsok inkább a jobb lehetőségekkel kecsegtető régi tagországok felé veszik az utat, a közép-kelet-európai államok idővel várhatóan az orosz vonzáskörzetbe nyúlnak majd bele. Az ukrán bevándorlók egyre nagyobb száma az ötödik csoport országaiban mindenesetre ezt látszik alátámasztani. Ukrajnában, Moldovában és Belorussziában az illegális vándorlás milliókat mozgat meg, többségük egyelőre Oroszország felé tart, azonban a határos országokban is mind nagyobb arányban jelennek meg. Mindez különösen sok problémát okoz a lengyel, szlovák és magyar határvédelem számára. Az illegális migrációt segítik, hogy az új jelenségre egyelőre nincs szabályozás, s a tagországok közötti összehangolt kooperáció, a közös határvédelem nem minden esetben működik olajozottan, így virágzik az embercsempészet, az emberkereskedelem, amely az „exportáló” országokban hosszú távú demográfiai csökkenéshez vezet. Egyelőre azonban még mindig Oroszország a térség legnagyobb befogadó országa, tízmilliós nagyságrendű kelet-európai és közép-ázsiai közösségekkel.

A társadalmi-kulturális ellentétek, a bevándorlókkal szemben kialakított igények, illetve a velük kapcsolatban felerősödött félelmek, a menekültek növekvő aránya, a migráció mind nehezebb szabályozása és ellenőrzése, valamint az eltérő bevándorláspolitikai koncepciók, számos esetben egymással ellentétes állásfoglalásokra készítetik a befogadó európai országokat, mely helyzetet csak tovább bonyolítja az Európai Unió nyugati és keleti fele közötti függő migrációs viszony. Mindezek ismeretében nem tűnik valószínűnek, hogy a közeljövőben egy valóban hatékony és minden fél számára elfogadható közös bevándorlás- és menekültpolitika fogalmazódjon meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Area of Freedom, Security and Justice: Assessment of the Tampere programme and future orientations, (2004) Communication from the Commission to the Council and the European Parliament COM(2004) 401 final {SEC(2004)680 et SEC(2004)693} Brussels
- Bauer, T. K. – Lofstrom, M. – Zimmermann, K. F. (2001) Immigration Policy, Assimilation of Immigrants and Natives' Sentiments towards Immigrants: Evidence from 12 OECD-Countries, CCIS, University of California-San Diego, La Jolla, California,
- Bosznay, Cs. (2004) A migrációs politikák kudarcainak okai, Kisebbségkutatás,
- Cornelius, W. A. – Rosenblum, M. R. (2004) Immigration and Politics, University of California, San Diego and University of New Orleans, CCIS Working Paper 105,
- Europe in figures, (2007) Eurostat yearbook 2006-2007, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 75-80.
- Givens, T. E. (2000) Gender Differences in Support for Radical Right, Anti-Immigrant Political Parties, University of California-San Diego, La Jolla, California 92093-0510
- Koller, I. (2002) A dán társadalom és a bevándorlók viszonya a XXI.század küszöbén, kézirat
- Massey, D. S. – Arango J. – Hugo, G. – Kouaouci, A. – Pellegrino, A. – Taylor, J. E. (2001) A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés (Részletek) In. A migráció szociológiája, szerk. Sik Endre, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 9-40.
- Migráció és Európai Unió, (2001) szerk. Sik Endre, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest,
- Migration in an Interconnected World: New Directions for Action, (2005) Report f the Global Commission on International Migration, GCIM,
- Population Statistics 2006, (2006) Eurostat's Yearbook 65-68, 95-112.
- Salt, J. (2001) A nemzetközi tendenciák és típusok összehasonlító áttekintése, 1950-1980 (Részletek) In. A migráció szociológiája, szerk. Sik Endre, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 59-68.
- Towards a fair deal for migrant workers in the global economy, (2004) International Labour Conference, 92nd Session, Report VI, ILO Publications, International Labour Office Geneva
- World Migration 2003. Managing Migration, Challenges ad Responses for people on the Move. (2003) Volume 2 IOM World Migration Report Series, Geneva,

- Zetter, R. – Griffiths, D. – Ferretti S. – Pearl, M. (2003) An assessment of the impact of asylum policies in Europe 1990-2000, Home Office Research Study 259,
- Zolberg, A. (2001) Újabb hullámok: migrációelmélet egy változó világban (Részletek) In. A migráció szociológiája, szerk. Sik Endre, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 41-58.

INTERNETES FORRÁSOK

International Organisation for Migration <http://www.iom.int>

Eurostat <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

International Labour Migration Database

<http://www.abetech.org/ilm/english/ilmstat/stat01.asp>

European Union Information Website www.euractiv.com

hvg www.hvg.hu

